

УДК 821.161.2.09:[070.488(477.83-21)]»1918»

ЛІТЕРАТУРНИЙ СИЛУЕТ СТРІЛЕЦЬКОГО ПОКОЛІННЯ У ЧАСОПИСІ «БУДУЧИНА»

Ірина ЯРЕМЧУК

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000*

Проаналізовано літературний силует стрілецького покоління у газеті «Будучина» (Львів, 1918). Встановлено коло невідомих літературознавству стрілецьких авторів (Федь Палашук, А. Лотоцький, В. Гадзінський, Граждан, Ф. Скорпійон), уперше подано інтерпретацію їхнього доробку.

Ключові слова: Українські січові стрільці, стрілецька преса, стрілецьке літературне покоління.

Коли говорять про стрілецьку пресу, насамперед мають на увазі гумористично-сатиричний її сегмент, представлений часописами «Самохотник», «Самопал», «Усу-сус», «Бомба», «Тифусна одноднівка» тощо, а також єдиний у своєму роді журнал-твір «Новініяда» Романа Купчинського, із якого ця преса розпочалася. Наприклад, у розвідці Аркадія Животка «Історія української преси» параграф «Преса Українських січових стрільців (УСС)» має таку логіку її презентації [3]. Цю думку поділяють й інші дослідники: Б. Коринт [5], І. Крупський [7, с. 106–112], Л. Сніцарчук [14, с. 44–46], Г. Кривошея [6], В. Футулійчук [16], О. Хімяк [17].

Однак є низка часописів, також утворених у пресових структурах військової формації, які ще не були у полі зору дослідників літератури на предмет літературної присутності у них стрілецького покоління, але про них принагідно згадують. Таким часописом є «Будучина», який виходив із 2 лютого 1918 року по 11 травня 1918 року. Про близькість газети до УСС зазначають в «Енциклопедії українознавства». Автори Вікіпедії її утворення пов'язують із діяльністю такої стрілецької культурно-просвітницької структури, як «Пресова квартира», вважаючи стрілецьким видавничим продуктом [11]. «Незалежним тижневиком гуртка УСС» вважає «Будучину» Г. Рудий [12].

Микола Лазарович у розвідці «Культурно-просвітницька діяльність Українських Січових Стрільців у роки Першої світової війни» потрактував видання «близьким до стрілецтва», вважавав органом Комітету Народної Праці. Комітет Народної Праці, як з'ясував дослідник, був гуртком, який утворили такі січові стрільці, як сотник Никифор Гіряк, стрілець Юліан Гіряк підхорунжий Федь Палашук у 1917 році [8]. При цьому «Будучина» у розвідці фігурує насамперед як факт громадсько-видавничої діяльності усусів; вказано його державницький напрям, насамперед скерованість на розкриття домінант стрілецької ідеології (гасло соборності у варіанті орієнтації на УНР і на зв'язки

із нею, національна відрубність та національний державницький інтерес українців, а не австрофільство). Художню складову часопису до уваги не взято.

До речі, якщо ми придивимося до апострофи Видавництва до читачів за 11 травня про організаційні та економічні труднощі, то побачимо, що авторський колектив часопису позиціонує себе власне стрілецьким: «Причина конечної перерви у видаванні є проста і тверда, воєнна. Цілий тягар організаційних редакційних та адміністративних робіт спочивав на малім гуртку УСС, що вихіснував хвилиний побут або принагідний, службовий переїзд через Львів для безкористовної праці й піддержки нової часописи. Однак вже в найліпших днях має змінити ся місце осідку У.С.С., при чім комунікація зі Львовом буде для членів згаданого гуртка майже виключена, бодай в найблизшому часі.

В такій ситуації редакційний Комітет не може стрінути ся з закидом опускання рук, коли вже взагалі й самих рук не достає. Перерва мусить настати, розходить ся лиш о се, щоби саме видавництво не упало, щоби його поновити а навіть красше поставити, коли лиш обставини на се дозволять» [2, ч. 11, с. 1].

Новинарський, громадсько-політичний характер стрілецького видання акцентував і Г. Рудий у енциклопедичному гаслі про часопис, зазначаючи, що у передових статтях містилась аналітика щодо міжнародного і внутрішньополітичного становища УНР і Східної Галичини, статусу українських етнічних земель у сприйнятті зацікавлених геополітичних сил. Відповідні рубрики структурували інформацію: поточної міжнародної політики у розділі «З тижня», внутрішньої і зовнішньої політики УНР та Галичини у розділі «Новинки», життя місцевих громадсько-політичних органів у розділі «Оповістки» [12].

Інші рубрики «Оголошення» (із рекламою періодики, книгарень), «Нові книжки», «Померли» своїми назвами ніяк не вказують на те, що це стрілецький часопис, більше підзаголовков стримано повідомляє, що «Будучина» це «незалежний орган громадського життя».

Зокрема В. Рудий подав перелік авторів часопису, це А. Будзиновський, Б. Зарудний, І. Верб'яний, Л. Смулко, О. Копцюх, Р. Заклинський, С. Волинець, А. В'яченко, Л. Степович, М. Денисенко, Ф. Скорпіон, Ю. Гірняк, Ю. Танчаковський.

Натомість М. Лазарович відзначив неабиякий журналістський хист вістуна УСС Ростислава Заклинського, який інформував читацьку громаду про політичне життя світу і Галичини [8]. За межами згадки опинилися імена А. Лотоцького, В. Гадзінського, авторів, які публікувалися під псевдонімами («Граждан» тощо).

Про літературне наповнення часопису із наукових студій можна дізнатися лише те, що на його шпальтах було опубліковано переклади творів світової літератури, зокрема К. Гамсуна («Каблучка»), Й. В. Гете («Тасмниці»), Ф. Гебеля («Марія-Магдалина») [12]. Хоча це не єдині художні твори у виданні. Тут є і низка стрілецьких літературних публікацій.

Отже, можемо спостерігати недостатнє наукове осмислення часопису «Будучина» зважаючи на його «стрілецьке» наповнення – автуру, твори, стрілецьку літературну інформацію у новинарських рубриках.

На час роботи часопису (з 2 лютого 1918 по 11 травня 1918 року) припадають різні і важливі для українського національно-визвольного руху міжнародні та національні

політичні події, які отримують на шпальтах відповідне висвітлення з погляду державницького вектора.

Усе ще триває Перша світова війна. Український національно-визвольний рух має певні здобутки: від 7 листопада 1917 року функціонує УНР, проголошена III Універсалом Центральної Ради, як автономна одиниця Росії. Це призвело до російсько-української війни, її різних – політично-інформаційних та військових перипетій (ультиматум 17 грудня 1917 року для УНР від Раднаркому Росії про допуск більшовицьких військ на південний фронт, введення тридцятитисячної армії Антонова-Овсієнка проти УНР, проголошення в Харкові 25 грудня 1917 року ще однієї УНР як федеративної частини Росії і через це продовження військової інтервенції).

У відповідь на підступну і загрозливу політику більшовицької Росії щодо УНР Центральна рада 22 січня 1918 року IV Універсалом проголосила Україну незалежною державою. Більшовицькі війська розпочали наступ на Київ, захопили місто 5 лютого.

У міжнародній політиці розпочинається процес щодо мирного врегулювання військових дій. Корисною для української проблеми були пропозиції 8 січня 1918 року В. Вільсона, президента США, щодо Програми про завершення Першої світової війни, у якій зокрема запропоновано дати автономію всім народам, що входили до складу Австро-Угорщини, а також право на державне та політичне самовизначення [9]. Окрім того, підписаний 9 лютого 1918 року в Брест-Литовську так званий Берестейський мир, за яким Німеччина, Туреччина, Болгарія і Австро-Угорщина уклали з УНР сепаратний мир, відповідно до якого «держави австро-німецького блоку визнавали незалежність УНР, що врятувало її від повного поглинання більшовицькою Росією і звільнення більшої частини України, яку натомість окупували австро-німецькі війська» [9]. Берестейський мир не лише призвів до звільнення Києва від більшовиків, але і від «повного розгрому українських сил УНР у Першій російсько-українській війні» [9]. 3 березня 1918 року Росія була змушена підписати Брест-Литовський мирний договір із Німеччиною, за яким вона визнавала не лише незалежність УНР, але і прибалтійських країн, а також Польщі та Фінляндії.

Авторський стрілецький колектив реагує на зазначені політичні події дописами без вказівок імені їхнього конкретного автора. Дописи цікаві тим, що жанрово виходять за межі звичайних інформаційних повідомлень. Це максимально охудожнені новини. Можна сказати, що це ліризовані історіософські прозові образки/етюди, які стосуються поточного політичного моменту.

Ось образок «Сталося!», опублікований 16 лютого, по гарячих слідах IV Універсалу і Берестейського миру.

Структурно він поділений на дві частини. Перша – виразно белетристична. У її художньому світі – символізовані монументальні й експресивні образи. Найперше зір читача фокусується на образі могутнього велетня, який ожив, розірвавши пута. Цей велетень – «Могутній народ». Він не лише «... встав», але «... розірвав кайдани, розбив гранітні скали, ожив» [2, ч. 3, с. 1]. Алюзійно прочитуються «Вічний революціонер» та «Каменярі» Івана Франка, знакові для стрілецької художньої і державницької свідомості. Повернення до життя велетня дало повітря мільйонам душ, дало вільне слово на вільній

землі. Велетень, як Бог, ожив сам і дав життя людям ціною великої сукупної крові. Отже, у художньому потрактуванні образу народу, який здобуває і здобув державність, зринає христологічна формула. А далі – ошадливі штрихи панорами загальнонаціонального воскресення: «Сьогодні все ожило. І кости мучеників і буйні голови борців; отворили ся могили на широких степах, ожив дух геніїв і апостолів Волі!..

Могутній Велитель створив державу! Чуєте! Велику, вільну державу! Наш найвищий ідеал, наше... наше щастя, наші Мрії, які плекали й леліяли ми в серцях своїх – сповнилися. Стало ся! Могутній Велитень Народ – став Паном своєї Землі!..» [2, ч. 3, с. 1].

Образність частково має інтертекстуальне походження: мікробразу відкритих могил, широких степів, апостольства Волі вказує як на романтичну поетичну традицію, так і на Шевченкову творчість як зразкову, камертонну і знакову для теми державницького визволення та ідеї державного ствердження України, що було й ідеалом стрілецького визвольного змагу.

Друга частина твору Ф. П. – новинарсько-художня. Вказівка на подію Берестейсько-го миру й означення очікувань громадськості від події, не лише про перемир'я, але і про рівноправність України у міжнародних стосунках із іншими геополітичними фігурами підтверджує початковий згогад, що перша частина присвячена все-таки проголошенню IV Універсалу: «Цей ночі представники Вільної Української Народньої Республіки поклали свої підписи на знак згоди. Засіли при одному столі графи й магнати осередних держав – і представники нової могутньої держави України і помирили ся [...]

[...] Ми радуємося, що Могутній Народ наш не буде проливати крові в боротьбі зі своїм дотеперішнім ворогом, осередними державами, що Він заживе вільним життям і улаштує гаразд свою хату як добрий і розумний господар. Другі радують ся, що ось-ось надійдуть з вільної землі скирти хліба і наситять голодних Перед цим могучим паном-голодом, склонили пани й магнати свої голови. Вони мусіли склонитися» [2, ч. 3, с. 1].

Автор образка заховався під криптонімом «Ф. П.». Це підхорунжий Федь Палащук, ім'я якого можемо повернути до пантеону стрілецької літературної слави.

Подібну емоційно-викладову тональність має його етюд «Воскресла Україна». Генетично він виростає із народнописенної традиції, зокрема його нарація й спосіб нанизування образів апелює до історичної думи: «Присипляли Її вороги, довго присипляли! Терновий вінець на голову вбивали, із утомленого тіла теплу кровцю випивали – отруї-забуття напускали.

Ще било ся Її серце трудне, а вони Її в домовину клали, гайворонням налітали, сичами кричали, похоронню пісню співали.

На чотири сторони світа ставали й світові вістку подавали: “Вмерла вона й вже не встане, бо ми її вбили, в сиру землю зложили й важким камінням приложили!”» [2, ч. 5, с. 1].

Тема боротьби за визволення України розкрита панорамно – як світовий метеорологічний катаклізм, буря, затемнення світу, під час якого оживають темні сили, дивні міфічні істоти: таким способом можна виявити інтертекстуальну взаємодію образка зі «Словом о полку Ігоревім»: «Повіяв вітер зі Сходу, поніс вістку на Захід. Зірвала ся буря з Півночі, понесла вістку на Південь.

Зареготав ся Див на верхах дерева й заспівав пісню побіди над Дажбожим внуком.
Покотив ся регіт темними лісами, крутими ярами, безлюдними степами, покотив ся і – завмер!

Задріжала Земля Мати, застогнали гори, поніс ся зойкіт по долинах.

Вдалили громи й Світ запалили. Бухнуло полум'я й огненним стовпом під небо піднялось. Полили ся струї сліз, потекли криваві ріки.

Підняли ся хмари диму, окутали Чорну гору, розгуляли ся буруни, понесли ся Чорним Морем.

Розлетіли ся сичі, поховали ся по печерах.

Розлетіли ся стада галок, поховали ся по нетрях...» [2, ч. 5, с. 1].

Поява у тексті твору двох пунктирно-графічних рядків засвідчує також і про модерністський стан твору як «поезії невимовленого», що характеризувало свого часу експресіоністичні пошуки польських модерністів, а в українській літературі – О. Тужанського «Поza межами болю» [10]:

«Розлетіли ся стада галок, поховали ся по нетрях.

[...]

Крізь дим, крізь мраку продерло ся Сонце, Світ купав ся в його проміннях.

Повіяв теплий вітер...» [2, ч. 5, с. 1].

Поезія невимовлених рядків у творі стосується таїнства світового перетворення темряви на світло внаслідок кривавого і буремного протистояння, страшну, кінцесвітню і світотворчу велич якого неможливо передати людськими словами.

Але крізь завісу історичної ночі продерлося сонце визволення Її. Символізована Вона, тобто Україна, як у пророчих візіях Т. Шевченка, встала з домовини, привітала своїх діток і заспаних, і незрячих, і зневірених та научала. Тут топосами-знаками історично необхідної місії національної соборності виступають «золотоверхий Київ», «харківські заводи» і «земля Данила», «город Льва»: «Одні чим скоріше в золотоверхий Київ поспішайте, лютих ворогів проганяйте! Другі в харківські заводи біжіте, наших братів моліте-просіте, щоби добре дбали, лютому ворогові віри не няли, полову за зерно не брали, в сіті гарних слів не падали!

А треті в землю Данила вітром женіте, в дзвін вічовий дзвоніте, братів у Город Льва закликайте, щоби добре дбали як оден ставали, себе скривдити не дали, до праці ставали, кращу долю кували. Та ще їх просіте, нехай рабство, плазунство покидають, в гору чола піднімають собі теж волі здобувають» [2, ч. 5, с. 1].

Ця тріада має під собою ґрунт не лише ідеї соборності усіх українських етнічних земель, але реальних історичних подій (окупація Києва російським військами, створення Харківської УНР). Топос Львова актуалізує ідею практичного націоналізму, яка була у програмі часопису. Оскільки проголошення ЗУНР було іще в майбутньому, часопис розвивав просвітницько-виховний вектор власної роботи із галицьким громадянством, аби спонукати його до практичної праці «у власній хаті» задля національних ідеалів («До української суспільности» [2, ч. 1, с. 1].

Мотив національного воскресіння наявний і у поетичному творі ще одного стрілецького автора, Антона Лотоцького. На шпальтах «Будучини» він виступив із

поезією «Висока пісня воскресення» в травневому номері. За жанром це великодня поезія, можливо приурочена до великодніх свят, бо вміщена на першій сторінці часопису як провідний допис. У галицькій пресі було прийнято до головних релігійних свят (Різдво, Великдень) подавати на головній шпальті якийсь допис, оповідання чи поезію, приурочені до свята. Часто ці твори були і суспільно актуальними. Мотив національного воскресіння, національного великодня наголошено у творі від першого до останнього рядка. Ідеєю твору є не лише радість з перемоги, але і вимога «вміти вдержати святую Волю»:

Добилися святої Волі,
Лиш вміти нам її вдержати,
Хоч ще терпіння ждуть і болі,
Не дати згинуть їй, не дати [2, ч. 11, с. 1].

І засторога про унікальність історичного шансу, який може не повторитися, якщо його втратити тепер: «Не дати згинуть їй не дати! / Бо як упаде в ці години, / Уже ніколи їй не встати / Бо вже й воскресна пісня згине...»

Автор під псевдонім «Граждан» також у цьому великодньому числі умістив поетичний твір, наснажений національними імперативами. Із назви твору, «Живим», а також зі способу поетичного мовлення ліричного «я», можна висувати про апострофність твору. Це апострофа, послання до сучасників. Художній світ твору максимально узагальнено, немає жодних вказівок на соціально-історичний час, хронотоп. Єдине, що зрозуміло, ліричне «я» належить до покоління «живих», бо в одній із строф виринає займенник «ми». Ліричне «я» бажає сучасникам екзистенційно напруженого буття, душевного неспокою, несамовитих пристрастей, змагання, туги за героїчним, туги за величним, невтомного пошуку Правди, пісні бойової. Твір виразно філософського спрямування, при чому окреслені поетичні концепти автор ніяк не конкретизує, через те вони залишаються герметичними для сприйняття. Можна лише припускати, що, ймовірно, це глобальна метафора загальнолюдського напруження у час першої світової війни. Лише до моменту появи концепту волі:

Бажаю волі вам – щоб з ледів кута
В пекучій стужі слабість душ губила,
Щоб горами їй груди придавила
Німа, глуха, побідна, дужа, люта.
Бажаю волі вам – щоб в диби й пута
Усяку кволість ваших душ в'язала.
Безсилля всяке молотом ломала –
Як смерть тверда, конечна, не угнута.

Такої волі хочу, щоб у далі
Душа заліза атомом двигнулась,
В панцир оділась і у сталь закулась,
Залізним кроком пнялась в творчій шалі.
Такої волі хочу я і сталі

Щоб Сил своїх дійти були ми в силі
Щоб тайни на ці ми двигали на скалі
Можливе викули у діл фіналі [2, ч. 11, с. 1].

Стає зрозуміло, що символістське нагромадження глобальних станів екзистенційного напруження все-таки має національну складову: волю народу, задля якої всі надлюдські внутрішні пориви кожного стали єдиним титанічним поривом в ім'я національного Діла. Образ молота (від І. Франка?) стає символом колективного цілеспрямованого прицільного напруження:

А з ваших душ, з грудий страшного крику
У вічну тьму щось тараном налило,
Щоби це все нараз перетопилось
В один з заліза величезний молот
І щоб втишить душі пекельний голод
Ожидане зачало кути: Діло.

Щоб Ділом цим, ми нині ще не знані
Гомін звели великий над полями,
Щоб ми йшли в Ніч, а гень за нами
Знімалось море світла, Океани
Лучів сердешних – щоб з очий омани
Опали всім, а ми борці правдиві
Душі свої: Слово, Слово: сили
У Вічність вкули, чим зоря настане [2, ч. 11, с. 2].

Образ гомону, великого гомону над полями, здається, тут не випадковий. Творцем образу-символу золотого гомону був 1917 року Павло Тичина, коли на честь проголошення І Універсалу Центральної Ради написав однойменну поему. У поета Граждана – «гомін великий», але і він є теж над простором українським («над полями»), сповненим світла, сонця, абсолюту, віри в незабарний (ще до зорі) емоційний і етичний національний тріумф. Не дивно, що у творі Граждана мить тріумфу державності не досягнута, адже за плечима історії і ліричного «я» уже чотири універсали про державу. Тому переважає в ідейно-тематичному реєстрі твору імператив всезагального тривання у змагальному напруженні всіх сил кожного живого.

Ще одне імення зі сторінок «Будучини», яке заслуговує на увагу, – імення Володи-мира Гадзінського. У часописі він присутній як автор восьми символістських поезій. Це твори «З власного мозку й крові...», «Пече грудь мою...», «Камінь», «Брехня», «Сліпий», «Гордий», «Шукаю вас...», «Бою ся за Тебе».

Тепер у літературознавстві його творчу постать відчитують у контексті футуристських художніх пошуків української поезії 1920–1930-х років в антології «Українська авангардна поезія» (К., 2014) та в «Історії української літератури кінця XIX – початку XXI століття» Ю. Коваліва. Саме ці видання зазначають, що у В. Гадзінського за плечима було стрілецьке минуле, однак він чомусь пережив ідейну перемену й опинився у Москві, де підтримував лівачський напрям розвитку радянської літератури, і був у цій

своїй поставі дуже продуктивний. Хоча науковці згадують про стрілецький етап його життя, що він «був добровольцем УСС» [15, с. 221], у цій якості брав участь у Першій світовій війні [4, с. 85], був у російському полоні [15, с. 221].

Представлені у виданні твори презентують митця як людину філософського складу мислення, задума якого має глобальні масштаби. Перша поезія має назву «З власного мозку й крові», присвячена проблемам мистецтва. У творі – проголошення складної, неоднозначної модерністської концепції творчості, за якою естетичне – не в реальності, а в ірреальності внутрішніх візій ліричного героя, який відчуває «чар чогось незнаного а гарного». Художня картина світу у поезії – символістська, оскільки є непізнаваний світ поза людьми, а ліричне я позиціонується як унікум, здатний на містерійне світотворення зі свого мозку й крові. Так вриваються експресивні мікрообрази-штрихи, які символістську картину доповнюють експресіоністичними брутальними акцентами. Добування творчої сили із себе – це не лише уява, це робота розумова, мозку, який має бути «скалою». Тобто проголошується також імператив сили розуму, оскільки «чарівні світи – це сон уяви»:

Сам мусиш силу творчу з себе добути.
Ніхто її тобі не дасть, ніде її не дістанеш.
З оточення твого її не візьмеш, бо воно її не має.
Сам мусиш з себе добути, а ще й тоді зажадає воно від тебе приналежної частини.
Лиш чуй життя!
Хай твій мозок буде дійсність, не кроєння, буде скалою, не безсильною масою.
Чи гадаєш, що в дійсності нема краси,
Нема того, чого шукає туга невмолима твоєї душі за красою.
Вір і тиш ся снами про чарівні світи, та пам'ятай, що це сон твоєї уяви, що відчуває чар чогось незнаного а гарного [2, ч. 8, с. 2].

Лірично-епічною апострофою до народу є поезія В. Гадзінського «Пече груди мою...». Її риторичне комунікативне полотно складне, сповнене історіософських алюзій на українську історію в її ментальних установках (комплекс бездольного раба, сні про гордих князів, тяжість могил, курганів, «скривавлена земля кровю синів твоїх сердечних»), водночас актуальне щодо тодішнього історичного моменту, оскільки ним спровоковане:

І чому затроїв Ти мені душу питомим почуванням бездольного раба?
Чому мушу вас проклинати, ви тіни предків моїх, ви, сні про гордих князів, ви сні про Твою волю сильну й могутність безмежну?
Чому не бачу в ділах твоїх оцеї величі, що в других дає жар творчій енергії й невпинної праці?
О ти сні мій проклятий про діло, про святе, потрясаюче, про радість Твою творчу!
Чому не дав Ти мені в часі століть незнищеного вели канського храму, де могла би молити ся душа моя сильна, де могла би хрестити ся водою могутнього, твердого діла?
Чому в круг століть твоїх руїни й кров?
Чому тяжість могил і курганів, не пишануть ся горді будівлі – діла Твої?

Чому землі твої плиті кров'ю синів Твоїх сердечних, а не вирости з неї сильні,
творчі покоління?
Чому в пісні Твоїй цей дикий сум, ті божевільні сльози, що в мій мозок вбивають
ся, наче ясні, розжарені, сталеві кайдани.
Я твору жадав, я діла хочу від Тебе.
Діла, якого не дали давні віки, не дала сучасність, якого я не бачив, але яке чую
душею, що рветь ся за ним так безтямно [2, ч. 8, с. 2].

Також те, що визвольний змаг іще триває, емоційний реєстр твору змінюється
із викривального на конструктивно-оптимістичний, символом якого є «великий день
воскресення Твого»:

Чому з груди рідної землі не ссав я волі?
Проклятий вік мій, проклятий, затроєний чар дитинних літ.
Раб, раб!
Пече грудь мою знам'я невільництва твого!
О, щоб пекло воно Тебе, всіми муками пекла!
Щоб в муках зродила ся в Тобі дика сліпа воля до діла!
Не буду ридати на вид твій страшний, на залите кров'ю тіло Твоє рабське, я піду
гордий, вільний, в великий день воскресення Твогого.
І з святим почування буду цілувати лани Твої, земле моя рідна.
Я не раб вже, а син твій, радісний вільний [2, ч. 8, с. 2].

Бачимо, що й у В. Гадзінського, як і в інших стрілецьких авторів, з'являється хрис-
тологічна формула прочитання очікуваної національної перемоги.

Інші твори є фіксацією крайніх екзистенційно-емоційних станів екзальтованості,
очевидно, спровокованих колізіями військових перипетій у бутті митця. Його ліричне
«я» сфокусоване на внутрішніх духовних порухах. Поезія «Камінь» про духовні тягарі,
емоційне закаменіння, неврастенію, які роблять людину байдужою до краси, моралі,
світла:

Чуєш камінь, що в серці твоїм носиш?
Чуєш його – що творить тебе байдужим на красу, глухим на голос етичних струн,
що творить з життя твого ряд марних діл.
виколиханих в байдужості й лінивстві духа?
Де твоє прямування до висших етичних форм в цій затишній духовій Абдері?
Де це достоїнство духа, що має грудий жінки твоєї ссати дитинка твоя маленька?
Де та благородність, що розсвітляє її дорогу в життєву путь?
Це чужі для тебе сни, це абсурд, зродив ся в душах неврастеніків [2, ч. 8, с. 2].

Емоційне заперечення абсурдності національної історії в точці перманентного
невизволення, колексту раба, містить поезія «Брехня». Сенси твору збагнути важко
через надмірну патетичну риторіку, загострений драматизм, місцями позбавлену логіки
ампліфікацію екзистенційно-емоційних вибухів, риторичних сегментів. Її ліричний мо-
вець душевно розшарпаний, в розпачі, в широкій амплітуді переживань, треба розуміти,
поточного історичного моменту, який сприймається тяжким результатом історичної

тяглоті бездержавного буття. Як не знаючи волі, вибудувати її в собі, а потім навколо себе? Концепт «творчого діла» у поезії потрактовується як державна національна структура, яка постає спочатку в ядрі людської екзистенції. А без внутрішнього перетворення – немає зовнішніх зрушень, усе брехня:

В глибині душі не дав Ти мені сили, ні волі до неї.
Ти віками поневолення раб, без знання, що воля й свобода.
Ти мрієш про волю, воля Тобі ідеалом, мрією найкращих почувань, але не творить тебе, вона тобі чужа.
Тому великий труд душі твоєї,
Не знаючи волі, мусиш її на груди виколіхати, на могуче почування творчих діл, що буде.
Не на хвилю, вік, а на століття!
Творчого діла нема в вас, раби минулих віків, гідні нащадки гримих, та не плідних героїв. Збудіть ся!
Не час на ридання, на пусті слова блакитних мрій. Чим мрія без творчого діла? Лінивством душі.
Чим сон про силу – без неї?
Блазенством.
Чим сни про могучість, без її почування в груди?
Брехнею!
Чуєш душу свою, таку гнучку й горду.
Таку огнисту, а не творчу.
Волю будуй, бери її на ковало життя й молотом зміняй її зміст на діло, велике діло.
Безсилля – це недуга й брехня.
Плач – дитинство, незрілість душі.
Носи почування в груди, але велике і святе, як вона – душа чоловіка.
Чим життя твоє – без діл твоїх?
Безвартні, пусті слова.
В діл прикрасі, чар їх, упоїння, велич.
Упоїння життям, великим, людським життям!
Чуєш красу цього слова?
Будуй в душі своїй могучий храм творів.
А будеш чоловіком.
Сон про могучість, волю, мусить бути мотором діл твоїх.
Як ні – Ти брехня – і життя твоє брехнею! [2, ч. 10, с. 2]

Поетичною візією національної сліпоти як власної у ліричного героя є твір «Сліпий». Емоційно-загострене, депресивне, межове переживання страшного стану історично-екзистенційної генераційної сліпоти відбувається у координатах позасвітніх. У безвиході життя дух ліричного героя злітає так високо, що «на поворот до життя / Не стане вже часу, / Бо на дорозі повороту – жде смерть!» Парадоксальне твердження дивує, бо не розумієш, чому на повороті до життя чагує смерть. Подальше розгортання екзистенційної історії дає зрозуміти, що герой осліплий, бо в темряві народжений, як і всі з його народу: «Сліпий, сліпий темнотою покоління». Ця темнота сприймається як безвихідь тисячолітня і тому немає сенсу жити і далі у такій сліпоті. Отже, усвідомлення фанатичного національного стану і статусу фокусує внутрішній зір ліричного героя на

стані туги за світлом, якого реально досягнути він не може, бо на ньому, із ним, і від нього – «проклін минулим поколінням»:

Сліпий, сліпий темнотою поколінь.
Темні мої очі – я чую лиш світла лучі,
Та вічна спрага, та мука!
Темні мої очі, Темно перед маєм.
О світло, світло вічне!
Я сліпий, не бачу тебе,
А чую твою красу споконвічну!
Вернись! Стань відродженням,
Душу воскреси, життя дай повне,
Лучів твоїх животворних!
Або і я стану трупом,
Там, де край мого колаЄ
І ще як труп, кину мертвим,
Божевільним криком:
Проклін минулим поколінням [2, ч. 10, с. 2–3].

Ще складнішу образно-емоційну партитуру має поезія «Гордий». Її назва означає стан духу ліричного «я», яке співвідносить свої духовні і життєві ресурси із категорією ліричного «Ти». Перші рядки поезії начебто прояснюють екзистенційну сутність «Ти», з якою ліричне «я» хоче з'єднатись абсолютно, умістивши її повністю у собі:

Ти великий на світі, Ти творець самотній.
Я гордий, бо я частиною твого духа,
Бо я через це щасливий і проклятий.
В груди моїй може бути лиш частина
Твоїх почувань, а й вона є лиш
Невідомим наслідком твоїх гордих ідей
Я гордий тим, що моя душа
Є частиною твоєї, що хвилює
Тими світлами, які в душі моїй
Викликали могутнє чувство сучасности
Іду по світі. Кругом сліди твої.
Всі напрями розходять ся в безмежні віддалі;
Ти всі сходиш. І я і всі мої сучасні
Ідемо за тобою [2, ч. 10, с. 3].

Перше значення «ти» – світотворець, бог, сліди якого по світу усюди, частиною якого хоче бути мовець

А далі – несподіване означення великого єдиного Творця:
Не знаємо, де ведуть твої сліди.
Є в нас лиш сила, щоби йти за ними,
Хоч не знаємо, де ведуть, І де ти тепер є.
Ти незвісний, о відомий ідеалу!

Розпачливе намагання досягнути Його, «проклин знасилуваних поколінь і ріки крові / Текучі в живе море будучини» конкретизує абсолют ідеалу суспільною, а точніше національною складовою, адже покоління, які кров'ю здобувають будучину, це бездержавні народи у кривавій боротьбі.

Останні акорди цієї ораторії інтуїтивно укріплюють читача у думці, що поява у творі універсальної, безособової категорії «Ти» в значеннях бога, творця, національного ідеалу, загалом ідеалу, спровокована поточними реаліями воєнного буття автора, а звідси і межовими екзистенційними переживаннями ліричного «я»:

Я твоя частина,
Я гордий спокоєм на вид очищення,
Я гордий тим горем живучим,
Що там в будучині розбиває масою
Труду поколінь старі береги життя!

Ти великий на світі як творець самотній,
Гордий творець діл, на давніх руїнах!

Я бачу тебе –
Ти ідеале, Ти – недостижимий [2, ч. 10, с. 3].

Ще один автор зі стрілецької когорти – Ф. Скорпійон. Хоч у часописі «Будучина» немає жодної вказівки на це. Підтвердження сказаному знаходимо на шпальтах газети «Вісник Союзу Визволення України» за 1917 рік, зокрема там Ф. Скорпійон представлений як автор, який повністю занурений у будні стрілецького життя на Волині, повідомляє про школи УСС, економічний, політичний стан регіону, його репортаж «Лист з Волині» [13] свідчить про його перебування у колі стрілецької ідеології.

У «Будучині» Ф. Скорпійон опублікував два іронічно-сатиричні оповідання на суспільно-актуальну тематику. Це оповідання «Синьо-жовта нитка» [2, ч. 1, с. 2–4] та «Свіршок» [2, ч. 2, с. 2–3; ч. 4, с. 2–3]. Перший твір висвітлює кар'єризм молодого українця, прикритий синьо-жовтою стрічкою його краватки, а другий – життєве крутіство і шулерство місцевих містечкових «патрійотів»-ділків.

«Синьо-жовта стрічка» – новела кар'єри, оскільки в її центрі – колізії життя Володимира Макаревича, сина священика з села Капарівки, не надто сумлінного у навчанні хлопця, який, отримавши шкільний атестат, вирушив до «столичного міста». Тут він іде на прийом до директора «столичної, великої, народної інституції» вбраний у наймодніший англійський костюм, «високий комірець з синьо-жовтою краваткою», з «синьо-жовтими манжетами», а в руках тримає пакуночок, перев'язаний «синьо-жовтим шнурочком» [2, ч. 1, с. 2]. Так образ-деталь синьо-жовтої стрічки вступає у дію твору, щоб маркувати зовнішній і внутрішній портрет головного «героя», колізії і специфіку його життєвого перетворення та службового зростання. Уже тричі згадана, деталь, окрім значення національного ідентифікатора (час дії твору – це час польського домінування у Галичині, тому увиразнення своєї української національної постави у такий спосіб для молодика було сміливим кроком), отримує значення уже ужиткове, на що вказують

манжети і, особливо, стрічка на пакунку. Синьо-жовта ознака стане новелістичним со-колом цього твору: ось пан директор Рак звільняє пакуночок від синьо-жовтої стрічки, у якому, виявляється, захована доля молодика, адже там лист-прохання його батька до високопосадовця про опіку над сином. Національний штандарт у такій непривабливій формі стає і розпізнавальним знаком між обома дорослими, що між собою як великими подвижниками «народної справи» домовилися – полагодили майбутнє Володимира. Рак приймає Володимира як «красшу силу» до праці, бачачи, що той не має належних галузевих знань.

Ось Володимир на прийомі у «сальоні», він хвилюється, нервово поправляє «синьо-жовту краватку», адже пан директор представить його усім тим достойним мужам, «про яких чи не щоднини читав в рідній пресі». «Сальоновий» патріотизм присутніх проявився лиш в тостах за Генія Тараса, Неньку Україну, за бідний нарід при пляшках і чарках. Влодко вражений, аж раптом бачить синьо-жовтий шнурочок, що його пан директор недбало покинув на бюрку. А Влодко ж вірив, що «ця нитка повезе його даль-ше... І не завівся» [2, ч. 1, с. 4]. Уже за п'ять днів він ступав сходами великої інституції народної зятем пана Рака і начальником іпотечного відділу, уже з чорною краваткою, вбраний якнаймодніше. Тут лейтмотивна деталь засвідчує утилітарний підхід до національний святощів, використання ресурсу «народної» кредитно-кооперативної спілки в особистих цілях.

У центрі оповідання «Свіршок», тобто «Цвіркун», – «знаний інтелігент нашого столичного города», найбільший і найактивніший патріот, оскільки «попри секретарство у партійно-політичній організації – був головою товариства для плекання кріликів, заступником голови церковного братства» [2, ч. 4, с. 2]. Із поетом Мулом на його гроші він вирішив заснувати міжнародну фабрику мила, завдяки якій обергатиме мільярдами. Мул варитиме «дурне мило, а Свіршок з компаньйонами зі спілки допомоги рідному промислу заложить бюро і буде робити бізнес». При обговоренні бізнес-плану Свіршок майстерно виманює у Мула 50 корон, бо ж «Ми прецінь будем обертати мільярдами» [2, ч. 4, с. 3]

Бачимо, що Ф. Скорпійон – майстер іронічних інтонацій, тонких і надзвичайно влучних, варто розуміти, що і псевдонім його – не випадковий.

Хоч редакційний комітет прямо не артикулював стрілецького тематичного вектора у програмі «Будучини», видання змістом деяких рубрик виявляє це.

Наприклад, рубрика «Оголошення» інформує про вихід стрілецьких літературних видань, таким способом актуалізуючи їх, вказуючи імена стрілецьких авторів, отже, даючи виразну, хоч небагатослівну картину стрілецької літературної діяльності та творчості. Так, можемо дізнатися про вихід літературного збірника Українського Січового Війська «Червона Калина», редактором якого був стрілець Микола Угрин-Безгрішний [2, ч. 8, с. 6], а серед авторів є інші стрільці О. Курилас, М. Гаврилко, І. Ткачук, Л. Лепкий, І. Старчук, про «Бомбу», гумористично-сатиричний ілюстрований журнал галицького стрілецтва [2, ч. 8, с. 6]. У третьому числі часопису читачів повідомляють, що «Сміх нірвани», нариси й новелі Андрія Бабюка кінчать ся друкувати і небавом появлять ся в продажі» [2, ч. 3, с. 7]. А у восьмому, одинадцятому числах є повідомлення, що

найновіша збірка новель і нарисів «Сміх Нірвани» Андрія Бабюка вже вийшла. У п'ятому числі вміщено рекламу стрілецького часопису «Шляхи». З її змісту можна довідатися про літературно-мистецький характер журналу, його об'єм, імення редактора, стрільця Федя Федорців [2, ч. 5, с. 8]. Часопис повідомляв і про прийом передплати на 1918 рік (IV рік видання) на «Світ», ілюстрований місячник літератури і мистецтва, що від січня 1918 року виходитиме за редакцією стрільця М. Голубця [2, ч. 5, с. 8; ч. 8, с. 6].

Рубрика «Літературні новини» (один із її авторів має псевдонім «Нитка»), тематично різнопланова, також доповнює картину стрілецького літературного буття. Зокрема її автор рецензує стрілецьке гумористично-сатиричне видання «Молодий Самохотник». Відзначивши позитивно появу нового часопису, критик також виокремив, на його думку, кращі публікації, зокрема поему «Гостина в Пеклі 1918 р.», сатиру «Стара приказка на новий лад», патріотичну проповідь о. Реального «Memento mori», марш Кошовиків. Висновок щодо якості видання – обнадійливий: «Сатира доволі гостроязика, сала за шкуру заливає, та зате чимало дотепних жартів розвеселює читача. На теперішні воєнні часи – лектура добра» [2, ч. 11, с. 6].

Хоча редколегія часопису «Будучина» представляла видання як суспільно-новинарське, покликане до інформаційно-ідейної співпраці із широкою українською громадськістю Галичини в умовах Першої світової війни, стрілецький вектор у інформаційному виданні виразний. Насамперед власне стрілецьким позиціонує себе авторський колектив видання.

Стрілецьке письменство у виданні представляють відомий в українському літературознавстві учасник стрілецького покоління Антін Лотоцький і взагалі невідомі Федь Палашук, В. Гадзінський, Граждан, Ф. Скорпійон.

Тематично, ідейно художні публікації ідуть у контексті тогочасних історичних подій, зокрема IV Універсалу Центральної ради 22 січня 1918 року, Берестейського миру від 9 лютого 1918 року, який давав Україні геополітичне визнання, призупинення російської експансії та звільнення Києва від більшовиків, тогочасних суспільних настроїв: осмислення національної історії в моменті «тут і тепер», зокрема тема національної соборності усіх українських частин, визвольного стоїцизму, збереження українського простору в символізованих геополітичних топосах Києва, Львова, Харкова, пам'ятання про героїв.

Художньо уміщені твори теж викликають інтерес. Зі стильового боку цікаві загальним символістським баченням, експресивністю виразу, частково експресіоністичними образними вкрапленнями. У власних ліризованих історіософсько-політичних прозових образах-етюдах («Воскресла Україна», «Сталося») Федь Палашук продемонстрував модерністські прийоми інтертектуальності, «невимовленої поезії». А. Лотоцький, Граждан, спорадично В. Гадзінський обирають риторичні поетичні форми, у яких ліричне «я» взаємодіє комунікативно із нацією. В. Гадзінський, який представлений у виданні найбільшою кількістю поетичних творів («З власного мозку й крові...», «Пече грудь мою...», «Камінь», «Брехня», «Сліпий», «Гордий», «Шукаю вас...», «Бою ся за Тебе»), схильний до філософської лірики, яка торкається найрізноманітніших тем

буття (філософія мистецтва, філософія боротьби, осмислення екзистенцій них станів людини). Експресивне мовлення, зіткнення глобальних і локальних образних «величин» у його поезії засвідчує поєднання символістської палітри із авангардистськими прийомами, а також герметичність. Дописи різнопланові і з жанрового боку (поезії-апострофи В. Гадзінського, ліризовані прозові етюди Ф. Палашука, сатиричні новели Ф. Скорпійона).

Уміщені публікації засвідчують неабиякий літературний хист невідомих стрільців-письменників (Граждан, Федь Палашук, В. Гадзінський, Ф. Скорпійон).

У часописі накреслено панораму стрілецьких літературних видань і коло присутніх у них авторів завдяки промоційним рубрикам «Оголошення», «Літературні новини». Таким способом актуалізуються видання: «Червона Калина», літературний збірник Українського Січового Війська і ймення його редактора, стрільця Миколи Угриня-Безгрішного та інших авторів-стрільців О. Куриласа, М. Гаврилка, І. Ткачука, Л. Лепкого, І. Старчука, «Бомба», гумористично-сатиричний ілюстрований журнал галицького стрілецтва, також стрілецький часопис «Шляхи» (редактор Федь Федорців), «Світ», ілюстрований місячник літератури і мистецтва, редакторства стрільця М. Голубця, стрілецьке гумористично-сатиричне видання «Молодий Самохотник». Актуалізуються твори Андрія Баб'юка із його збірки «Сміх Нірвани», а також гумористично-сатиричні твори «Молодого Самохотника» (поему «Гостина в Пеклі 1918 р.», сатиру «Стара приказка на новий лад», патріотичну проповідь о. Реального «Memento mori», марш Кошовиків).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. «Будучина» // Енциклопедія українознавства. – Т. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/encycl/euii016.htm>
2. Будучина: незалежний орган громадського життя. – Львів, 1918. – Р. І.
3. Животко А. Преса Українських січових стрільців (УСС) / А. Животко // Історія української преси / А. Животко ; упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 1999. – С. 251–252.
4. Ковалів Ю. Історія української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. : у 10 т. У сподіваннях і трагічних зламах. – К. : ВЦ «Академія», 2015. – 576 с.
5. Коринт Б. Військова преса УСС [Електронний ресурс] / Б. Коринт. – Режим доступу : <http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2008/11/blog-post.html>
6. Кривошея Г. П. Українська військова преса: у пошуках витоків / Г. П. Кривошея // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1183>
7. Крупський І. Українська журналістика періоду першої світової війни і розпаду Російської та Австро-Угорської імперій. Творення самостійної української держав / І. Крупський // Національно-патріотична журналістика України (II половина ХІХ – перша чверть ХХ століття) / І. Крупський. – Львів : Світ, 1995. – С. 106–112.
8. Лазарович М. Культурно-просвітницька діяльність Українських Січових Стрільців у роки першої світової війни [Електронний ресурс] / М. Лазарович. – Режим доступу : http://kalusz.io.ua/s190685/mikola_lazarovich_kulturno-prosvitnicka_diyalnist_ukraenskih_sichovih_strilciv_u_roki_pershoe_svitovoe_viyni

9. Лук'янюк В. Цей день в історії: 9 лютого 1918 року [Електронний ресурс] / В. Лук'янюк. – Режим доступу : <http://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/tm.pl?Month=02&Day=09&a=P>
10. Печарський А. Поетика творчості Осипа Турянського : монографія. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 202 с.
11. Пресова квартира УСС // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B0_%D0%A3%D0%A1%D0%A1
12. Рудий Г. «Будучина» / Г. Я. Рудий // Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=36569
13. Скорпіон Ф. Лист з Волині / Ф. Скорпіон // ВСВУ. – Відень, 1917. – Р. IV. – Ч. 3. – Ч. 133 (14 січ.). – С. 39–40.
14. Снісарчук Л. В. Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х рр. ХХ ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості / Л. В. Снісарчук. – Львів, 2001. – С. 44–46.
15. Українська авангардна поезія (1910–1930-ті роки) / упорядники О. Коцарев, Ю. Стахівська, передм. О. Ільницького. – К. : Смолоскип, 2014. – 816 с.
16. Футулуйчук В. Армійська преса / В. Футулуйчук // Українська Галицька армія: військово-патріотичне виховання та вишкіл (1918–1920 рр.) [Електронний ресурс] / В. Футулуйчук. – Режим доступу : <http://ruthenia.info/txt/futuluichukv/uga/09.html>
17. Хімяк О. Роль преси в українському національно-визвольному русі (1914–1919) / О. Хімяк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2013. – №752: Держава та армія. – С. 67–73.

*Стаття надійшла до редколегії 25.03.2016
Прийнята до друку 20.05.2016*

LITERARY SILHOUETTE OF UKRAINIAN SICH RIFLEMEN GENERATION IN «THE BUDUCHYNA» NEWSPAPER

Iryna YAREMCHUK

*Ivan Franko National University of Lviv,
1 Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000*

The article deals with the literary silhouette of the Ukrainian Sich Riflemen generation in «The Buduchyna» newspaper (Lviv, 1918), outlines the range of unknown Riflemen authors (Fed Palashchuk, A. Lototskyi, V. Gadzinskyi, Hrazhdan, F. Skorpiyon), and offers a first interpretation of their heritage.

Keywords: Ukrainian Sich Riflemen, Ukrainian Sich Riflemen press, Riflemen literary generation.